

Terugblik op het leven
van Dirk en Aagje de
Klerk

Terugblik op het leven
van Dirk en Aagje de
Klerk

Antonia Los

Schrijver: Antonia Los
Coverontwerp: Antonia Los
Foto cover: A. van Wingerden-Los
ISBN: 9789403612157
© Antonia Los

© J. Jones/11

- Eerder verschenen: 2013 Daar Achter
2014 Trijntje, van dienstmeisje tot
heldin in Frankrijk
2015 De Conclusie
2016 Bastiaan Los, een tuinder uit
Zwijndrecht
2018 De doos van Pandora

“Our memory is like flowers who withers
It fails as time past by
From time to time we need to see and visit
To keep the ties alive.”

Dirk de Klerk, 1971

Voor mijn schoolvriendinnetje
Wilhelmien de Klerk

Woord vooraf

Op een dag in februari 2020 rinkelt bij mij de telefoon. Wanneer ik opneem en mijn naam noem, hoor ik dat ik spreek met Lina Seip- Los.

‘Met wie?’ vraag ik.

‘Je spreekt met Lina Seip-Los uit Drenthe. Ik ben een dochter van Aart Los en Cor de Klerk. Onze vaders waren neven.’

‘O,’ antwoord ik wat weifelend.’

Eerlijk gezegd zegt het me niet zoveel, ik heb er niet meteen een beeld bij.

‘We woonden vroeger in de Bootjessteeg en zijn daarna naar Erika in Drenthe verhuisd.’

‘Ja, ‘zeg ik nu wat enthousiaster, ‘ja, dat kan ik me nog wel herinneren.’

‘Ik heb je boekje gelezen over “*Bastiaan Los*” en ik wilde je vertellen dat ik er zo van genoten heb.’

‘Wat leuk van je om mij dat door te geven.’

We wisselen wat meer feiten over de familie uit maar op een gegeven moment vraagt Lina: ‘Jij ging toch in Rijsoord naar school?’

‘Ja’, zeg ik weer wat aarzelend.

‘Dan heb je waarschijnlijk met Wilhelmine de Klerk in de klas gezeten.’

Nu word ik pas echt nieuwsgierig en heeft ze mijn volle aandacht.

‘Nou en of, we waren schoolvriendinnetjes. Ik weet nog dat ik het zo erg vond toen ze ging emigreren en eigenlijk was ik ook een beetje jaloers. Het leek me een geweldig avontuur.

Ik heb me vaak afgevraagd hoe het haar is vergaan.’

‘Wilhelmien is mijn nicht. Een paar jaar geleden is ze nog over geweest.’

‘Wat leuk, zeg, wat ontzettend leuk. Hoe is het met haar, leeft ze nog?’

‘Jazeker, het gaat goed met haar’.

‘Kun je mij misschien haar adres of e-mail adres geven, dan ga ik eens contact met haar opnemen’.

Hier wordt de kiem gelegd voor dit boekje. De ideeën groeien in mijn hoofd.

Antonia Los

Beginjaren

Aan de Lindtse Benedendijk met huisnummer 139 in Zwijndrecht in de wijk De Grote Lindt woont het tuindersgezin van Arie de Klerk en Franciena Kaïm. Ze hebben zeven kinderen, vijf zonen en twee dochters.

Arie is een bekend persoon in de gemeenschap, iemand waar men respect voor heeft.

Hij heeft zitting in allerlei besturen, zo is hij ook bestuurslid van de Coöperatieve Boerenleenbank. Dit vindt hij eigenlijk wel één van zijn belangrijkste functies.

Ook de kerk, de gereformeerde, heeft aan hem een trouwe broeder. Met regelmaat vervult hij het ambt van ouderling. Het voeren van gesprekken en het debatteren heeft hij geleerd op de jongelingsvereniging.

Arie en Franciena voeden hun kinderen op volgens de richtlijnen van de Gereformeerde Kerk en die zijn streng maar rechtvaardig.

Zodra de zonen de lagere school verlaten moeten ze meewerken in het tuindersbedrijf. Daarover wordt geen tegenspraak geduld, of je nu wilt of niet, of je er geschikt voor bent of niet. Als tuinderszoon word je geacht tuinder te worden, punt uit.

De twee oudste zonen, Dirk en Arie, trekken veel met elkaar op. Arie is een echte tuinder. Maar Dirk?

‘Onze Dirk,’ verzucht Franciena vaak, ‘die zit het liefst met zijn neus in de boeken. Wat moet er van dat kind terecht komen?’

‘Je bederft zo je ogen, jongen,’ waarschuwt ze hem menigmaal.

Vooral in de zomer wanneer de groenten geoogst worden en op tijd naar de veiling gebracht moeten worden is het iedere morgen weer een gevecht om Dirk uit bed te krijgen. Het valt ook niet mee om 's morgens voor dag en dauw, dus zo rond drie of vier uur op te staan. Het zijn dan lange dagen die soms pas eindigen om acht uur 's avonds.

Veel vrije tijd hebben de jongens niet. Op zaterdag wanneer de werkdag al vroeg eindigt, om vijf uur in de middag, is het snel eten en omkleden. Dan springen ze op de fiets en rijden naar het centrum van het dorp om daar met de vrienden wat rond te hangen. Heel soms als de zomer warm genoeg is trekken ze hun pantalon en overhemd uit om een duik te nemen in de rivier de Oude Maas.

Dat kan alleen op zaterdag want de zondag blijft de rustdag waarbij men twee maal naar de kerk gaat, 's morgens om tien uur en 's middags om vijf uur.

Eén avond in de week is gereserveerd voor de catechisatie. Dit is een verplichte bijeenkomst van jongeren die door de dominee bijgeschoold worden in de gereformeerde leer. Wanneer men voldoende is overtuigd van het geloof in die ene leer, de gereformeerde, wordt men geacht "Belijdenis van het geloof af te leggen".

Dirk kijkt naar deze avond uit. Hij is diep gelovig en hij houdt ervan om met zijn kennis die hij uit de boeken heeft geleerd de dominee uit te dagen en er met hem over te debatteren. Deze avonden inspireren hem.

Nee, Dirk is geen tuinder in hart en nieren, hij is leergierig, hij is een denker en soms een dromer die gedichtjes schrijft.

Op een dag leest hij in de krant een advertentie van een avondschoon die verschillende cursussen aanbiedt.

‘Moet je eens lezen,’ zegt hij tegen zijn broer Arie, ‘dit is wat voor ons, handelskennis. Dat kunnen we best gebruiken in ons bedrijf.’

Arie is het helemaal met hem eens en samen schrijven ze zich in voor de cursus. Drie avonden per week zitten ze weer in de schoolbanken. Ze krijgen les in: boekhouden, handelskennis, wet en regelgeving, Engels en ook leren ze rekenen met vreemde valuta en Engelse maten en gewichten. De opleiding duurt van twee jaar. Wanneer je met goed gevolg het examen hebt afgelegd ontvang je het Middenstandsdiploma.

Pas jaren later zal Dirk daar nog steeds profijt van blijken te hebben, maar dat ligt nog verborgen in de toekomst.

Dienstplichtig

Dirk heeft amper zijn negentiende verjaardag gevierd of er valt een brief op de mat van het Ministerie van Oorlog. Dirk wordt opgeroepen om zijn dienstplicht te gaan vervullen.

Vader en moeder maken zich grote zorgen. Dirk, de dromer, in militaire dienst? Dat kan nooit goed voor hem zijn. Wat zal hem daar allemaal wel niet kunnen overkomen?

Maar Dirk zelf vindt het helemaal niet zo'n probleem. Hij gaat het avontuur tegemoet. Een paar jaar niet naar de tuinderij, dat ziet hij wel zitten.

Dirk moet zich in de kazerne van Bergen op Zoom melden. Ter ondersteuning wordt hij door zus Cor naar het station weggebracht. Daar aangekomen barst Cor in tranen uit.

'Ik zal je zo missen en pa en moe ook,' snikt ze.

Dirk voelt er zich behoorlijk ongemakkelijk bij.

'Hou toch op,' zegt hij geïrriteerd, 'ik kom weer naar huis, hoor, doe niet zo gek.'

Terwijl de trein vertrekt en Cor hem huilend nazwaait neemt hij zich voor dat hij zich nooit meer naar het station zal laten wegbrengen.

Vanaf de eerste tot de laatste dag heeft hij het goed naar zijn zin in het leger.

Zijn ouders hopen dat hij elk weekend naar huis komt, maar Dirk komt slechts één maal per maand naar huis en hij heeft daar geen enkele moeite mee.

Vele avonden brengt hij door in het Militair Tehuis waar hij in gesprekken met medesoldaten die uit alle lagen van de bevolking komen leert dat er in de wereld meer is dan het tuindersleven. De militaire dienstplicht leert hem dat hij orders moet uitvoeren zonder tegenspraak. Maar ook komt hij erachter dat hij zelfstandig besluiten kan nemen.

Al deze ervaringen zijn een leerschool voor het leven later, jaren later.

Zijn ouders verheugen zich op zijn definitieve thuiskomst. Bij Dirk echter is een zaadje geplant dat niet past in het tuindersgezin. Hij heeft geproefd aan een ander soort leven. Wat hij nu precies zou willen is hem nog niet duidelijk. Hij neemt correspondentielessen en probeert een baan te vinden als kantoorklerk. Maar dat is het toch ook niet, dat is veel te saai. Zijn zoektocht naar wat hij nu wel interessant vindt om zijn leven inhoud te geven gaat onverminderd door.

Op een dag wanneer hij de krant zit door te spitten ziet hij een advertentie staan waarin een partner gezocht wordt in een handelsonderneming. Dat lijkt hem wel wat. Wel is hij zo verstandig om zijn vader om advies te vragen. Vader Arie heeft zijn contacten bij de boerenleenbank. Er wordt een onderzoek ingesteld naar de onderneming en de boekhouding wordt grondig doorgenomen. Het blijkt dat er veel meer geld nodig is om de zaak gezond te maken dan er voorhanden is. Het advies is negatief: niet doen.

Het partnerschap gaat tot Dirks grote teleurstelling niet door.

Hij blijft spitten en wieden in de tuin van zijn vader.

Op weg naar zelfstandigheid

Vader Arie beseft inmiddels wel dat zijn tuinderij niet genoeg kan opbrengen om alle vijf zonen een bestaansmogelijkheid te bieden, zeker niet als zij een gezin willen gaan stichten.

Wanneer hij hoort dat er in het buitengebied van Hendrik Ido Ambacht (*in de volksmond vaak afgekort tot 't Ambacht*) een stuk grond te koop wordt aangeboden overlegt hij met zijn vrouw Franciena of het misschien verstandig zou zijn om voor de jongens deze grond te kopen.

Na lang wikken en wegen en na met de verkoper tot overeenstemming te zijn gekomen over de aankoopprijs hakken Arie en Franciena de knoop door. De twee oudste zonen, Arie en Dirk, zullen op hun eigen stuk grond groenten gaan telen.

Voor Dirk wordt hiermee een ander leven waar hij gelukkig van zou kunnen worden naar de achtergrond geschoven. Hij blijft tuinder tegen wil en dank.

Toch worden het gelukkige jaren. Samen met zijn broers ontginnen ze de lap grond, bemesten het en uiteindelijk is de grond een vruchtbaar perceel om er groenten te kunnen kweken.

Ze zijn soms dagen van huis. 's Morgens vroeg vertrekken ze met boterhammen en koffie in de kan naar het perceel om er te werken maar vaak ook te genieten van de vrijheid, zonder toezicht van vader Arie. Zelfs vrienden komen naar de tuinderij om mee te helpen. En als het werk het toelaat en de zon schijnt nemen ze een pauze, een lange pauze en liggen ze te

luiëren in de zon en praten ze of maken grappen over mannenzaken, over de meisjes.

Zo gaan er jaren voorbij. Tot de winter van 1929.

De zomermaanden van het jaar 1928 zijn zonnig en warm. Arie en zijn zonen maken lange dagen maar hun harde werken wordt dit jaar niet beloond. Het is armoe troef. De oogst van de verschillende groenten is rijk en prachtig van kwaliteit. Helaas zijn de veilingprijzen bedroevend laag. Veel van de met zoveel zorg gekweekte groenten brengen niet meer op dan de bodemprijs en worden afgeleverd bij de boeren als veevoer.

Dat is het ergste wat een tuinder kan overkomen. Geen inkomen en de kosten gaan door. De knechten moeten betaald worden, er moeten nieuwe zaden worden ingekocht en er moet ook nog brood op de plank komen. Er moet zuinig geleefd worden.

Wanneer de herfst zijn intrede doet, de velden er in rust bijliggen hebben de tuinders tijd om de balans op te maken en dat valt dit jaar niet mee.

Dirk en zijn broers gebruiken de tijd om het gereedschap te verzorgen en waar nodig te repareren, de schuur wordt opgeruimd en als dat allemaal is gedaan is er tijd voor ontspanning.

Het duurt dit jaar lang voor de winter zich aandient. In november echter raast er drie keer een zware storm over het land. Bomen worden met wortel en al uit de grond getrokken, treinen kunnen niet meer rijden en een deel van de overkapping van het centraal station van Amsterdam komt met een nietsontziende rukwind naar beneden.

Zo loopt het jaar 1928 ten einde en kondigt het nieuwe jaar zich aan, het jaar 1929.

Het blijft tot eind januari een kwakkelwinter met soms wat regen en temperaturen van zo'n 10 graden. Maar begin februari begint het te vriezen. Een zeer koude wind afkomstig van Nova Zembla blaast over het land. Heel Europa is in de greep van koning winter. Elke dag lijkt het of er een graadje naar beneden gaat. De sloten vriezen dicht, de velden liggen er onderkoeld bij, de grond is hard. Het gaat zo hard vriezen dat zelfs de rivieren dichtvriezen. Halverwege februari vriest het gemiddeld over het land zo'n 15 graden. Ook de Oude Maas die tussen Dordrecht en Zwijndrecht stroomt, ligt er als een spiegel bij. De pont wordt uit de vaart genomen en je kunt alleen over het ijs de overkant bereiken. Voor de jeugd is het een geweldige tijd. De schaatsen worden ondergebonden, er worden ijstochten georganiseerd om via de dichtgevroren rivieren een tocht langs de verschillende dorpen te maken.

Voor de vierde keer wordt er dit jaar de Elfstedentocht in Friesland verreden.

De omstandigheden zijn Siberisch. De winnaar, Karst Leemberg, moet zijn overwinning bekopen met een bevroren teen die later in het ziekenhuis geamputeerd wordt.

Het ijs op de rivier de Oude Maas is zelfs zo dik dat Dirk samen met zijn vrienden een vrachtwagentje chartert en het ijs oprijdt. De mannen en vrouwen aan de kant en op het ijs kijken verbaasd naar die waaghalzen.

Maar het ijs blijft heel en zonder door het ijs te zakken bereiken ze de overkant waarna de terugtocht over het ijs met veel bravoure en wat expres gemaakte

slippartijen tot een einde wordt gebracht. Een politieagent die hun capriolen heeft gadeslagen adviseert hen vriendelijk doch beslist dit toch maar niet meer te doen.

Dus dan maar de schaatsen onderbinden. Dirk is een prima schaatser. Hij heeft zogenaamde rondrijders. Daar kun je achtjes mee draaien. Het leukste is als je dat samen met een meisje kan doen.

Op de vijvers en binnenwatertjes worden op de ijsbanen de ijstenten opgezet waar koek en zopie wordt verkocht. De jongens en meisjes zwieren over het ijs. Er wordt geflirt en uitgedaagd en in verborgen hoekjes zijn er de vrijpartijtjes.

Terwijl Dirk zijn achtjes draait ziet hij Annie Kraaijeveld op het ijs verschijnen. Ze heeft bij Dirk in de klas gezeten en behoort nog steeds tot de vriendengroep. Ze is niet alleen. Er is een meisje bij haar, ze komt Dirk niet bekend voor.

‘Wat een leuke meid heeft ze bij zich,’ denkt Dirk.

Hij schaatst naar hen toe en remt met wat machogedrag vlak voor hen af.

‘Hallo,’ groet Dirk.

‘Hallo Dirk,’ zegt Annie, ‘wat een mooi ijs, hè.’

‘Ja, het is fantastisch schaatsijs. Maar wie heb je bij je?’

‘Dit is Aagje, mijn nichtje uit Achterveld, ze logeert een paar weken bij ons.’

‘Uit Achterveld? Waar ligt dat gehucht?’

‘Gehucht?’ bijt Aagje, ‘gehucht? Het is een mooi dorp, hoor, vlakbij Amersfoort in Gelderland.’

‘Ho, ho. Niet bijten, zo bedoelde ik het niet. Kun je schaatsen?’

‘Jawel, een beetje, niet zo goed als jij denk ik,’ antwoordt Aagje op een wat vriendelijker toon.

‘Dat wil ik wel eens zien. Zullen we een rondje maken?’ stelt Dirk voor.

‘Ja, ’s goed.’

‘Nou zeg,’ denkt Annie, ‘die maakt er wel werk van’ en ze kijkt de twee een beetje beteuterd na. Maar al gauw zwiert ook zij met één van de jongens van de vriendenclub over het ijs.

Ondanks de bitter koude wind wordt het een gezellige middag. Ze spreken af om na het avondeten weer bij elkaar te komen op de schaatsbaan. Er is een sfeervolle verlichting aangebracht en menig stelletje zwiert met rode wangen van de kou over de baan. Of is het misschien de opkomende verliefdheid?

Ook Dirk en Aagje hebben elkaar weer gevonden. Na een paar rondjes over de baan zoeken ze een beschut plekje om bij te komen. Dirk heeft bij de koek en zopie tent een beker chocolademelk gekocht. Dicht tegen elkaar aan drinken ze de warme drank op. De koude temperatuur wordt vergeten en de warmte van Cupido krijgt de overhand. De spanning tussen die twee neemt per minuut toe en het duurt dan ook niet lang of Dirk neemt Aagje in zijn armen en geeft haar zijn eerste zoen. Er volgt een stevige vrijpartij.

Het voelt veilig en vertrouwd, het voelt naar meer.

Twee weken lang zoeken de twee elkaar op. Ze leren elkaar steeds beter kennen.

‘Ik ben in Alblasserdam geboren,’ vertelt Aagje aan Dirk.

‘In Alblasserdam? Hoe kom je dan in Achterveld terecht?’ vraagt Dirk verbaasd. ‘Jij bent dus gewoon een meisje uit de Alblasserwaard?’